

LA OLA

Dennis Gansel

2009-2010 Drets dels infants

// Cicle de Cinema
sobre els Drets Humans

2n cicle d'ESO

OBJECTIUS EDUCATIUS

- Conèixer i valorar els drets reconeguts a la persona en la Declaració universal dels drets humans i en la Convenció sobre els Drets de l'Infant.
- Identificar els processos i mecanismes que regeixen els fets i la interrelació entre fenòmens polítics, econòmics, socials i culturals, conèixer la multicausalitat dels fets i les seves conseqüències i valorar el paper dels homes i les dones com a subjectes individuals i col·lectius dels processos.
- Identificar i localitzar en el temps i en l'espai els processos i esdeveniments rellevants de la història del món, posant èmfasi en Europa, Espanya i Catalunya. Assolir una perspectiva global de l'evolució de la humanitat que faciliti la comprensió de la pluralitat i de la diversitat social i cultural, i aplicar aquests coneixements a la interpretació del present, la comprensió del passat i la construcció del futur.
- Prendre consciència de pertinença a diferents àmbits socials i culturals i de la igualtat de drets i deures dels individus, reconèixer la diversitat com a element enriquidor de la convivència, emetre judicis fonamentats i manifestar actituds de respecte cap a valors i opinions diferents del propi, valorant-los críticament.
- Distingir els trets fonamentals de les societats democràtiques i valorar les consecucions de la democràcia i la vigència dels drets humans individuals i col·lectius i de les llibertats. Assumir els valors democràtics en la convivència escolar i de l'entorn, rebutjant situacions injustes i discriminatòries.
- Identificar les causes d'alguns conflictes al llarg de la història i en l'actualitat, valorant la necessitat de trobar solucions dialogades als problemes. Assumir els valors de la cultura de la pau en el decurs de debats i tasques de grup, adoptant una actitud responsable, solidària, participativa i dialogant.
- Conèixer i acceptar críticament la pròpia identitat, les característiques i experiències personals, desenvolupar l'autoestima, l'autogestió de les emocions i conductes i la presa de decisions, respectant les diferències amb els altres i desenvolupant la capacitat de diàleg i l'empatia.
- Desenvolupar l'afectivitat en tots els àmbits de la personalitat i en les relacions amb els altres, des del respecte, la confiança i la igualtat, rebutjant els prejudicis, els estereotips i les relacions basades en el domini de l'altre.
- Desenvolupar la capacitat crítica i la iniciativa personal, assumint responsabilitats i actuant amb autonomia en la vida quotidiana i en les relacions de grup, tot aplicant les normes de convivència.
- Participar en activitats de grup amb una actitud solidària i respectuosa, usant el diàleg i la mediació per abordar els conflictes.
- Reconèixer la diversitat social i cultural com enriquidora de la convivència, mostrant respecte per cultures diferents a la pròpia i valorant els costums i estils de vida propis com a signes d'identitat i formes de cohesió social.

Institut d'Educació

Material didàctic de la pel·lícula

LA OLA

Dennis Gansel

CONTINGUTS EDUCATIUS

Ciències socials, geografia i història

- Reconeixement dels drets i deures individuals i col·lectius, identificant i rebutjant les situacions de desigualtat, injustícia i discriminació, especialment les relatives al gènere, que afecten persones i col·lectius en el món.
- Identificació dels focus de conflicte en el món actual i valoració del diàleg i de la cooperació com a formes pacífiques de resolució de conflictes.
- Valoració de la funció de la memòria històrica en la construcció del futur.
- Valoració crítica dels prejudicis sexistes i discriminacions de gènere per mitjà de l'anàlisi i debat de casos, en la nostra societat i en d'altres.
- Valoració del diàleg i de la cooperació com a formes pacífiques de resolució de conflictes.
- Reflexió i debat sobre els reptes de la societat multicultural en relació a la convivència i la cohesió social, fonamentant les opinions pròpies i respectant les dels altres.
- Anàlisi d'imatges com a documents històrics, referents estètics i interpretacions de la realitat. Visualització d'alguns films documentals o de ficció i valoració com a fonts històriques i llenguatges expressius.
- Comparació dels sistemes totalitaris del segle XX, caracteritzant especialment l'evolució del franquisme a Catalunya i Espanya.

Educació per al desenvolupament personal i la ciutadania

- Valoració de la dignitat, la llibertat i la responsabilitat en la presa de decisions, desenvolupant l'autonomia personal i l'autoestima.
- Identificació i rebuig de comportaments i actituds discriminatòries (sexistes, misògines, homofòbiques, xenòfobes, de preponderància de la força física) en els diferents àmbits relacionals escolars i en les relacions personals i socials d'àmbit extraescolar.

- Reconeixement de la diversitat social, cultural, afectiva i d'opcions religioses i laiques que es manifesten en el nostre entorn i manifestació d'actituds de sensibilitat, respecte i empatia envers costums, valors morals, sentiments i formes de vida diferents als propis, tot reconeixent els valors comuns.
- Anàlisi de les causes i conseqüències dels conflictes a nivell mundial, reconeixent el paper dels organismes internacionals. Identificació d'actituds i estratègies de construcció de la pau des del compromís de trobar solucions als conflictes.
- Desenvolupament de la capacitat crítica i la iniciativa personal per assumir la responsabilitat que implica l'ús de la llibertat d'elecció en la presa de decisions morals, identificant els diferents tipus de raonament implicats i reconeixent les coherències i contradiccions entre els judicis i les accions.
- Identificació de l'existència d'una consciència ètica, capaç d'orientar l'acció de manera lliure i racional i en el context de les llibertats i drets humans.
- Identificació, anàlisi i rebuig de situacions d'incompliment dels drets humans a nivell local i global. Coneixement de mecanismes per combatre l'incompliment i la violació dels drets humans. Reflexió crítica sobre les garanties i límits dels drets i les llibertats.
- Identificació i rebuig de situacions de marginació, intolerància, desigualtat i injustícia social en el món, desenvolupant una consciència ètica.

Ciències de la naturalesa

- Lectura de recerques realitzades per altres (per exemple, en altres èpoques històriques) i anàlisi crítica dels procediments emprats per a la recollida de dades i de les evidències que es mostren.

LA OLA

Títol original: *Die Welle*

Direcció: Dennis Gansel

Guió: Dennis Gansel i Peter Thorwarth (basat en una història de William Ron Jones, el llibre de Morton Rhue *The Wave* i el telefilm *The Wave* de Jonny Dawkins i Ron Birnbach)

Fotografia: Torsten Breuer

Música: Heiko Maile

Producció: Alemanya, 2008

Durada: 101 minuts

Versió: original en subtítols en castellà

Sinopsi

Creieu que és possible la implantació d'un nou govern totalitari a Alemanya? És a partir d'aquesta pregunta com comença l'experiment d'un professor de secundària d'un institut d'Alemanya. Des d'aleshores, s'imposaran la disciplina i els uniformes i es reforçarà el sentiment de pertinença a un grup. Però a poc a poc, el que havia començat com un experiment es va convertint en un moviment real anomenat La Ola. Una adaptació cinematogràfica d'un llibre basat en un fet real, que no deixa indiferent a ningú i fa reflexionar sobre el poder, la identificació grupal, el totalitarisme i els moviments socials.

Els valors de la pel·lícula

Per què les persones acceptem la disciplina? Per què estem disposades a sotmetre'ns a unes normes dictades per una denominada autoritat? En què resulten o poden resultar aquests comportaments? Totes aquestes qüestions han estat objecte d'estudi de la psicologia social durant molts anys pel seu interès, tant en l'àmbit de la influència individual, com d'organització social.

La Ola indaga al voltant d'aquests temes, i ho fa ficcionant un experiment verídic ocorregut als EUA l'any 1967. Una qüestió, però, que el film vol presentar sense data de caducitat. Denis Gansel situa l'acció a l'Alemanya actual per tal que ens preguntem si en la societat d'ara, en una conjuntura completament diferent a la viscuda durant la Segona Guerra Mundial, seria possible que es repetissin les circumstàncies que conduïren a l'acceptació d'un sistema totalitari com el viscut durant el règim nazi.

Una reflexió que, per tant, va molt més enllà del mateix experiment en si, o fins i tot del nazisme, tot girant al voltant de les arrels psicosocials que condueixen un grup a unir-se amb una finalitat comuna, emprant uns símbols distintius, una uniformitat, i adoptant una ideologia com a pròpia. Una reflexió al voltant del poder, el funcionament dels grups socials i el sentiment de pertinença a un col·lectiu concret. Temes de plena vigència i, de forma especial, entre la població més jove.

Així doncs, és a partir de l'exposició dels abusos de poder viscuts entre les parets d'un institut, de la ideologia portada a l'extrem, de la submissió, etc., com aquest film acaba posant sobre la taula l'absurditat de la discriminació i el perill de no poder comptar amb una llibertat de pensament. Tots ells, uns drets que s'haurien de poder assegurar com a indispensables en qualsevol de les societats.

Quins drets es treballen?

La **Convenció dels Drets dels Infants** és el primer tractat internacional que reconeix els drets i obligacions dels infants. Es consideren infants totes aquelles persones menors de 18 anys. La **Declaració universal dels drets dels infants**, aprovada l'any 1959 per l'Assemblea de les Nacions Unides, en recollia els drets bàsics. La **Convenció dels Drets dels Infants**, també aprovada per l'Assemblea de les Nacions Unides el 20 de novembre de 1989, n'ofereix una nova visió. Els considera com a persones que formen part d'una família i d'una comunitat amb drets i responsabilitats, adients a la seva edat. Els estats signants de la Convenció es comprometen a donar-la a conèixer dins el seu territori, a definir polítiques que defensin els interessos dels infants i a emprendre accions per fer-les complir. Periòdicament els estats han de presentar un informe davant un comitè d'experts en drets dels infants, a Ginebra, explicant les mesures que apliquen per fer respectar la Convenció. A finals del 2008 l'havien ratificat 193 països. Els 54 articles de la Convenció defineixen com a principis bàsics: el dret a una vida digna, el respecte a les opinions i punts de vista dels infants, la no-discriminació per raons de raça, religió, llengua o cultura i l'interès superior de l'infant.

La **Convenció dels Drets dels Infants** compleix 20 anys l'any 2009.

DRET A UNA EDUCACIÓ DE QUALITAT

L'educació ha de promoure una cultura de pau, de tolerància envers els altres i de respecte pel medi ambient.

DRET A PARTICIPAR EN LA VIDA SOCIAL, POLÍTICA I CULTURAL

Han de poder expressar les seves creences, culturals o religioses, respectant sempre les de les altres persones.

Els infants poden reunir-se i crear associacions sempre que no ofenguin o perjudiquin altres persones.

Les bases del totalitarisme: una qüestió d'actualitat

Any 1967, Cubberley High School, California, Estats Units. El professor d'història Ron Jones decideix posar en marxa un experiment de recreació del totalitarisme nazi davant la incapacitat de respondre les preguntes d'un dels seus alumnes: «com pot ser que la població alemanya afirmés ignorar l'extermini de la població jueva? Com va poder la ciutadania, conductors de tren, professors, metges..., dir que no sabien res de l'existència dels camps de concentració? Com va poder gent que eren veïns, o fins i tot amics de jueus, dir que no eren allà quan tot va passar?».

Va ser en aquell moment quan R. Jones va decidir recrear un entorn que prengué elements propis del règim nazi, o, de fet, de qualsevol altre règim totalitari. D'un dia per l'altre, la disciplina, els uniformes, la restricció de les llibertats, la recerca d'una identitat comuna... van prendre les aules. Era d'aquesta manera, mitjançant aquest "joc", com Jones pretenia fer-los comprendre de la força de la unitat, del sentiment de pertinença a un grup, de la ceguesa que adoptem en determinades circumstàncies davant el poder de l'autoritat. Una sèrie de comportaments en un primer moment criticats i qüestionats per l'alumnat però que, paradoxalment, van acabar per adoptar els mateixos alumnes, fins al punt de crear un moviment propi que batejaren: La Tercera Ola (The Third Wave). Així, allò que d'entrada semblava impossible va acabar per convertir-se en una realitat en una època i un entorn completament diferents als que havia possibilitat l'holocaust durant la Segona Guerra Mundial.

El cas viscut en aquell institut californià va transcendir les aules. Relatant els fets, Todd Strasser (sota el pseudònim de Morton Rhue) va escriure'n un llibre, anomenat *La Ola*. Se n'ha adaptat un musical, realitzat un telefilm i, aquest mateix 2008, *Denis Gansel* n'ha fet la pel·lícula que aquí ens ocupa (inspirada en l'obra literària aquí citada).

A diferència del cas original, però, al film l'experiment no s'engega per debatre els orígens del nazisme, sinó el concepte d'autocràcia com a fenomen completament deslligat a un temps històric determinat. Un canvi exprés del director, que és conscient dels sentiments que desperta el nazisme entre la població alemanya, sempre bombardejada per les accions dels seus antecessors. Amb el concepte d'autocràcia, en canvi, tot i que els aspectes a debatre

acaben per ser els mateixos, ja que els mecanismes psicosocials que hi condueixen i la possibiliten són similars, no s'estableix una relació tan directa. A més, en no tenir una relació tan estreta amb Alemanya és més fàcil que qualsevol espectador o espectadora, independentment del seu lloc d'origen, pugui identificar-s'hi o sentir-se interpellat. És també per aquest motiu que el film intenta recrear els fets en un institut de l'Alemanya actual, representat de la manera més neutra possible, amb un tipus d'edificació i alumnat que bé es podria trobar a qualsevol ciutat d'avui en dia.

A més, Gansel aconsegueix interpellar els més joves de forma directa gràcies a l'ús d'un muntatge de ritme àgil que s'acompanya d'una música frenètica creada per Heiko Maile. Amb tot, una construcció ben propera a l'univers audiovisual dels videoclips, i així, dels productes consumits per la gent jove. És un clar exemple d'aquest tipus d'aproximació la seqüència en què els membres del moviment de La Ola prenen els carrers per fer pintades del seu signe identificatiu i així fer pública la seva existència per tota la ciutat. A ritme accelerat i amb música electrònica de fons, que bé recorda alguna de les seqüències més conegudes de *Màtrix*, veiem els joves corrent per la ciutat (gairebé com si fessin *parkour* o acrobàcies urbanes) fent *graffitis* de l'onada. El ritme es ralenteix i s'accelera de forma intercalada, bé per centrar la nostra atenció en algun comentari o bé per transmetre una sensació de dinamisme. La seqüència del partit de waterpolo n'és un altre exemple, aconsegueix transmetre un ambient d'agressivitat també a partir d'una excel·lent mescla de música i muntatge, combinant ritmes ràpids i lents amb una música que fa pujar l'adrenalina.

Amb tot, doncs, un tipus de cinematografia propera al públic més jove que aconsegueix cridar l'atenció a través del so i les imatges, alhora que fa reflexionar sobre temes tan complexos com els sentiments de pertinença a un grup, la unitat, el fanatisme o l'obediència a l'autoritat.

La força del grup

Tenint en compte que el moviment de La Ola es dona dins el context d'un institut de secundària, no és estrany que el poder del grup sigui la principal dimensió en què se centra el film, perquè el grup és clarament una referència a l'hora de construir les identitats individuals, sobretot en la joventut, quan aquestes s'estan configurant. Així, en un moment

en què les inseguretats estan a flor de pell i les amistats són un puntal per reafirmar-se un mateix, el grup de pertinença té un enorme poder i les dinàmiques que hi són intrínseques són determinants. Pertànyer a un grup identifica, especialment a partir de la diferenciació i el contrast respecte als altres, ja sigui per mitjà de l'estètica, la música o d'una ideologia. Així, mentre que al començament del film la classe era un conjunt d'alumnes d'allò més diversos, a mesura que avança la pel·lícula, i com a conseqüència dels canvis que el professor Rainer Wenger instaura en les dinàmiques, aquesta acaba per ser una unitat amb un sentiment i ideari comú.

Tal com el mateix alumnat defineix a l'inici del film, l'aparició d'una autocràcia o una dictadura demana de l'existència de certs requisits o circumstàncies com: una ideologia comuna, el control, la vigilància, la disciplina, la insatisfacció i, sobretot, un líder. A la vegada, i perquè això sigui possible, hi ha certes estructures socials que ho faciliten, com poden ser: un alt nivell d'atur, la injustícia social, la inflació, la decepció política, el nacionalisme extrem i, especialment, el reforçament del concepte de grup. I, com dèiem, és aquest últim aspecte on principalment se centra Rainer a l'hora de posar a prova la possible creació d'un moviment social que recordi, encara que sigui de lluny, el que va acabar possibilitant el nazisme.

Durant la setmana que durarà el projecte, Rainer portarà les regnes de la classe, canviant la dinàmica habitual per una de molt estricta i disciplinada. Així, aconseguirà que els alumnes li dipositin el poder de l'autoritat fins a límits insospitats, i tindrà camí lliure per anar establint un seguit de canvis. D'entrada comença instaurant una salutació, exigint incorporar-se cada vegada que es vulgui parlar i marcant un pas similar a la marxa militar. En sentir-lo es converteixen en un, tots sonen a l'unison, esdevenint una sola força que és la suma de totes les individualitats. D'aquí, el poder del col·lectiu, de la seva uniformitat. Sonen com un de sol i són un de sol, d'aquesta manera també acaben per vestir igual. Tot això porta, gairebé de forma inevitable, a l'adopció d'un nom, un logo, la creació d'un web... Tot un seguit d'elements diferencials que acaben definint el que ja es pot considerar un moviment, La Ola, i, de retruc, dibuixant una clara frontera entre el "nosaltres" i els "altres". Així, un conjunt d'adolescents que d'entrada eren d'allò més diversos, acaba per deixar en un segon pla les diferències entre ells i, per contra, ressaltar allò que els uneix: la seva creença en el projecte de La Ola i en el

seu poder de canvi. Per contra, les diferències vers la resta s'accentuen. Tot aquell que no forma part de La Ola és exclòs i etiquetat fins a extrems insospitats que portaran fins l'ús de la violència.

Tot un seguit d'actituds i comportaments que precisament retallen els drets dels individus. Amb la potència del moviment i la importància de pertànyer al col·lectiu, es retalla la llibertat de pensament i es condueix el grup a pensar i defensar el mateix i a actuar de la mateixa manera; i, d'altra banda, es discrimina els qui no en formen part perquè no creuen en el mateix, se'ls considera inferiors fins al punt de poder-los excloure de determinades activitats, de poder opinar i criticar tot allò que fan, o exercir la violència contra ells.

En aquest sentit, cal mencionar una de les escenes finals de la pel·lícula, quan, un cop la situació ja s'ha escapat de les mans, Rainer vol portar la situació al límit per fer-los obrir els ulls. Rainer demana fer pujar en Marco a la tarima, titllant-lo de traïdor per voler boicotejar el moviment. I així interpel·la els alumnes membres de *la Ola*:

Rainer: *¿Qué hacemos con el traidor? Bomber di. Vamos, di. Tu lo has subido hasta aquí.*

Bomber: *Claro, porque usted lo ha dicho.*

Rainer: *Ah, porque yo lo he dicho eh. ¿Y también lo matarías si te lo pidiera? Lo podríamos colgar o decapitar. O quizás podríamos torturarlo hasta que aceptara nuestras normas. Eso es lo que se hace en una dictadura. ¿Os habéis dado cuenta de lo que ha pasado aquí? ¿Estás bien Marco?*

Marco: *Sí, estoy bien.*

Rainer: *¿Os acordáis aún de la pregunta que surgió al principio en la clase? Si una dictadura era posible en estos tiempos. Pues es lo que acabamos de ver: fascismo. Todos nos hemos considerado mejores. Mejores que los demás. Y lo que es aún peor. Hemos excluido de nuestro grupo a todos aquellos que no pensaban igual. Les hemos hecho daño. Y no quiero pensar de qué más hubiéramos sido capaces. Tengo que pedirlos disculpas. Hemos ido demasiado lejos. Yo he ido demasiado lejos. Todo esto se acabó.*

Amb tot, una experiència portada a l'extrem també en el cas verídic, que ha rebut innombrables crítiques i ha acabat amb un desenllaç tràgic: el suïcidi d'un dels alumnes i l'empresonament del professor Ron Jones. La seva versió ficcionada tampoc no deixa indiferent, gairebé posant

els pèls de punta en veure la capacitat de ser modelats (no només els més joves) i fent-nos reflexionar sobre els nostres límits. Allò que d'entrada semblava impossible, acaba convertint-se en realitat: la discriminació d'aquells que no comparteixen els mateixos pensaments, la imposició d'unes normes i el càstig d'aquelles persones que no les segueixin; i fins i tot la possibilitat d'exercir la violència contra aquells "altres" ja considerats inferiors.

L'obediència a l'autoritat sota lupa

En veure aquest film, que parteix d'un experiment real a l'aula, és inevitable no recordar d'altres experiments en el camp de la psicologia social que han transcendit les esferes científiques i que també han tret a la llum els límits insospitats fins on és capaç d'arribar la naturalesa de la ment humana.

Una de les investigacions més famoses és, segurament, l'**Experiment de Milgram**. Realitzat per primer cop per Stanley Milgram, professor de psicologia de la universitat de Yale, i descrit en un article de l'any 1963. El seu objectiu era mesurar l'obediència a l'autoritat i les actituds relacionades. Una qüestió, doncs, molt lligada a la pregunta del jove estudiant de Cubberley High School, que es qüestionava sobre com era possible que tanta gent hagués "acceptat" i/o "obeït", i així "possibilitat", el que va passar durant el règim nazi¹.

Per posar l'obediència sota lupa, Milgram va voler analitzar la interacció entre l'autoritat i el subjecte que obeeix les seves ordres, i ho va portar fins a l'extrem. Per dur-ho a terme, va buscar persones voluntàries, d'entre 20 i 50 anys, per participar en un suposat estudi de memòria i aprenentatge dut a terme per la Universitat de Yale. Per a cada estudi de cas, la interacció es duia a terme entre tres subjectes amb rols diferents: la persona a càrrec de la investigació (coneixedora de l'experiment real i veu de l'autoritat), la persona voluntària a participar (subjecte d'estudi que duria a terme el rol de mestre) i, finalment, una persona còmplice de l'experiment que desenvolupava el rol d'alumne (però que el subjecte a estudiar pensaria que és una persona voluntària més).

Sota el rol de mestre, s'havien de fer preguntes a l'alumne i castigar-lo amb una descàrrega elèctrica en cas que la resposta fos equivocada. La descàrrega augmentaria d'intensitat, variant de 14 a 450 volts, a mesura que s'anés

¹ També es qüestiona en relació a aquest aspecte el film *The Reader* (El lector), de Stephen Daldry.

avançant. La persona a càrrec de la investigació i el subjecte a estudiar es trobaven en una mateixa habitació (proximitat que augmentava la pressió a seguir les ordres); i en una habitació a part, la persona còmplice sota el rol d'alumne. Tot i la distància física, però, en aplicar cada descàrrega el subjecte sentia els crits de dolor de l'alumne. Uns crits que en arribar als 450 volts eren d'agonia.

Tot i tractar-se d'una situació ficcionada, ja que l'alumne era còmplice i en realitat no rebia les descàrregues, el subjecte d'estudi creia que eren reals i, per tant, estava demostrant la seva disposició a obeir les ordres dictades per l'autoritat. Unes ordres que, segons els resultats obtinguts, en més de la meitat dels casos eren seguides fins al final, ja que en el 65% dels casos els subjectes sota el rol de mestre van aplicar les descàrregues de 450v tot i presenciar el dolor que estaven causant a l'altra persona. Així doncs, l'obediència va passar per sobre dels valors morals.

Les interpretacions que Milgram va extreure de l'experiment posaven en relació l'obediència, amb la pèrdua de consciència i l'abdicació de les responsabilitats. La pèrdua de la consciència s'exemplifica en l'experiment en el moment en què el subjecte d'estudi demostra ser capaç de seguir unes ordres que l'obliguen a realitzar uns actes violents contra una altra persona innocent. El poder de la proximitat de l'autoritat, que l'interpel·la recordant-li les seves funcions, i la llunyania de l'alumne, que està en una altra sala, fan augmentar l'obediència del subjecte i, així, disminuir el seu nivell de consciència en relació a les ac-

cions que desenvolupa. Així, el subjecte en qüestió substitueix el pensament propi pel de l'autoritat; posa en funcionament uns filtres mentals que l'ajuden a autojustificar-se davant els actes que està duent a terme per així abdicar de les seves responsabilitats. Només està fent el que ha de fer, obeint unes ordres. L'estudi, doncs, demostrà com els subjectes sota ordres són capaços de cometre actes molt greus i tot i així considerar-se innocents al traslladar la responsabilitat a l'autoritat i col·locar-se a ells mateixos com a mers espectadors.

Al cap i a la fi el principi de jerarquia (resultant en el poder de l'autoritat i l'obediència) que governa aquest experiment és un dels principis sobre els quals se sustenta la nostra societat. Una estructura social jerarquitzada que requereix l'adaptació de les persones a les pautes culturals dictades per tal de legitimar-se i que és la base de les relacions socials. Unes pautes culturals que conviden a fer el mateix que la majoria, a fer "el que s'ha de fer". Altre cop, una postura que resta responsabilitat sobre els propis actes i que reforça el poder del grup en la presa de decisions, especialment en situacions de crisi.

Amb tot, elogis i crítiques, l'experiment de Milgram va treure a la llum el poder de l'autoritat i la gran capacitat d'obediència. Unes dinàmiques que bé ajuden a explicar el seguiment del Tercer Reich i que alhora reforcen els fets de Cubberley High School, quan alumnes que afirmaven impensable i immoral allò que va passar van acabar per reproduir dinàmiques similars a l'institut.

En una entrevista realitzada a Ron Jones, aquest afirma que el seu projecte a l'aula va funcionar bàsicament perquè la majoria dels alumnes estaven perduts, no tenien un sentiment de pertinença enlloc. I la potència que era capaç d'empendre la força de la unitat d'un grup com el que el mateix professor els feia creure que podien tenir va ser superior a qualsevol altra cosa. Així, el professor es definia com el líder del nou moviment, amb un poder que, malauradament, ni ell mateix va ser capaç de calibrar, fins al punt d'escapar-se-li de les mans. La seva era la veu de l'autoritat, la veu que en l'experiment de Milgram era la de la persona a càrrec de la investigació. I l'alumnat es podria comparar amb el paper de les persones participants, que seguien les ordres atorgant el màxim poder i obeïent cegament les paraules de l'autoritat.

A més de Milgram, però, al llarg de la història s'han dut a terme altres experiments per intentar comprendre el funcionament del comportament humà i les relacions socials. L'estudi de **Stanford Prison** va obtenir unes conclusions similars a les de Milgram. Amb aquest experiment psicològic, es volia estudiar la resposta humana a la captivitat i, especialment, els efectes dels rols socials imposats en la conducta. Realitzat l'any 1971 per Philip Zimbardo, investigador de la Universitat de Stanford, l'experiment recreava una presó fictícia. Algunes de les persones voluntàries participants, estudiants de la mateixa universitat, van ser assignades amb el rol de "presoners", i d'altres de "guàrdies". Durant les 2 setmanes que havia de durar l'experiment cadascú va seguir les tasques corresponents al seu rol. Inesperadament, l'experiment va escapar-se de les mans dels investigadors i va haver de ser cancel·lat al cap de 6 dies. Els "presoners" van acceptar un tractament pejoratiu, humiliant i fins i tot sàdic per part del "guàrdies". I, davant d'un motí generat ja el segon dia, els "guàrdies" van proposar-se voluntàriament a realitzar hores extres per tal de dissoldre la revolta.

L'experiment, doncs, va demostrar la forta submissió als rols assignats, així com el poder de l'autoritat; una autoritat que, a més, era coneguda per tothom com una atribució situacional. Així doncs, tal com passava en l'experiment de Milgram, les persones participants obeïen cegament l'autoritat; i aquelles amb la veu d'autoritat, en trobar-se sota un context de poder assignat, veïen legitimat prendre mesures fins i tot violentes contra la resta de participants de l'estudi, simplement per complir amb el seu rol. Aquí també caldria tenir en compte el poder de l'imaginari, en

què tots i totes hi tenim dibuixat un perfil de guàrdia i de presoner que, inevitablement, influeix en la manera com desenvolupem els rols. L'any 2001, basant-se en aquest experiment, el realitzador Oliver Hirshbigel va dirigir el film *Das experiment*.

Finalment, i en relació a l'adopció de rols, també val la pena mencionar una experiència duta a terme per la professora Jane Elliott en una escola de primària nord-americana: **la classe dividida**. L'objectiu de l'experiment a l'aula era obrir els ulls de l'alumnat davant el poder de la discriminació. Per fer-ho, va dividir la classe en dos grups, les criatures d'ulls blaus per una banda i les criatures d'ulls marrons per una altra. El primer dia les d'ulls blaus van ser contínuament reforçades positivament, tenien més estona i espai per a l'esbarjo i la possibilitat de repetir a l'hora de dinar. Per contra, les d'ulls marrons no van comptar amb cap al·licient i, a més, van ser identificades amb un mocador per diferenciar-les de les d'ulls blaus. El dia següent, els rols es van invertir. Així, un grup era etiquetat com a "millor", "superior" i, per això, premiat; mentre que en contraposició, l'altre grup era considerat "inferior" i per això marginat.

Les respostes per part de l'alumnat van tornar a treure a la llum, tal com també ho va fer l'experiment de Stanford Prison, l'enorme capacitat de les persones a ser modelades i a respondre segons els rols assignats. Les criatures del grup "superior" obtenien millors resultats en els exercicis a l'aula i se sentien més alegres i segures d'elles mateixes; mentre que les respostes s'invertien quan aquestes mateixes criatures passaven a ser el grup marcat amb el mocador. Com dèiem, un altre exemple de la facilitat amb què s'adopten uns rols determinats i de com, a més, aquests tenen la capacitat de determinar la nostra manera d'actuar. Uns rols que, altra vegada, responen a assignacions aleatòries i estigmatitzacions en realitat infundades però racionalitzades i justificades per un entorn jerarquitzat, d'autoritat i poder.

Així doncs, més enllà de les crítiques que va rebre pels límits ètics en la seva pràctica, amb l'experiència viscuda a l'aula l'alumnat va poder experimentar en pròpia pell la discriminació, analitzar-ne les bases en què se sustenta i extreure'n conclusions pròpies. Per plasmar-ho a la pantalla, Williams Peters va representar l'experiència en un documental datat el 1985, on, a més, també recollia els comentaris dels alumnes que van viure l'experiència en pròpia pell 15 anys després, sota el títol *Una classe dividida*.

En vista dels resultats obtinguts en d'altres estudis de psicologia social, doncs, es pot concloure que la manera com van reaccionar els estudiants de Cubberley High School davant la proposta de Ron Jones tampoc no és tan sorprenent. De l'experiència, el film *La Ola* en vol destacar les possibles conseqüències i subratllar el perill de la pèrdua de la llibertat d'opinió i pensament. També en subratlla el poder del grup i la submissió a les jerarquies i l'autoritat, tots, aspectes encara presents avui i, per tant, sobre els quals cal reflexionar i autoqüestionar-nos. Allò que ocorregué a l'Alemanya de mitjans dels anys 30 i fins a 1945 va ser horrorós, però el film ens vol recordar que cal tenir present que molts dels elements que ho possibilitaren són encara presents i inherents a l'organització social i, així, en nosaltres. Evidentment, la conjuntura actual és diferent, però no tant els mecanismes psicosocials i les dinàmiques que ho possibilitaren.

El cop d'efecte final

Finalment, i sense voluntat de restar transcendència a les temàtiques tractades al film *La Ola*, és interessant reflexionar sobre la manera com el film ens convida a reflexionar sobre aquestes qüestions. D'una banda, un muntatge àgil i sovint força espectacular ens convida a capbussar-nos en l'acció i a viure els fets en primera persona. Però, de l'altra, els cops d'efecte que aconsegueix aquesta construcció també corren el perill de restar importància a les reflexions més profundes que ens proposa el film.

Aquest és el cas de la seqüència final, segurament una de les més impactants de la pel·lícula. És una mostra de l'extrem a què es podria arribar, que un alumne es tragués la vida abans que no veure la fi de *La Ola*. Potser es tracta de quelcom que podria passar avui, després de ser portada de diaris en diverses ocasions casos d'assassinats en instituts, però, tal com apunta alguna crítica², l'espectacularitat amb què està construïda l'escena potser fa desinflar la potència del discurs que s'ha anat construint al llarg de la pel·lícula, fent-nos concentrar en el dramatisme del moment i deixant en segon lloc el radicalisme de l'argument en si mateix, que ja ho era prou sense necessitat de morts ni assassinats.

Propostes per al debat

Reflexioneu al voltant del concepte de jerarquia.

- Penseu en diferents àmbits: la societat en general, la família, l'institut... i identifiqueu-ne l'existència de jerarquies. N'hi ha? Per què? A qui o quin grup col·locaríeu al cim de la piràmide? Quines conseqüències té l'existència de jerarquies sobre la resta?

- Debateu al voltant de la figura del líder. Quines característiques creieu que ha de tenir una persona per ser líder? És necessària la seva figura? Dins de l'àmbit de l'institut, per exemple, quin tipus de persones creieu que són definides com a líders? Per què?

- Creieu que una organització jeràrquica resta drets o llibertats a les persones? Reflexioneu-hi tenint en compte la Declaració dels Drets dels Infants i els drets que allí s'asseguren.

Reflexioneu al voltant del concepte d'obediència.

- Penseu en exemples d'obediència en què aquesta pot ser constructiva i en d'altres en què pot ser destructiva. Quins factors diferencien uns exemples dels altres? Creieu que l'obediència a l'autoritat condueix de forma directa a la pèrdua de llibertat? Per què?

- La desobediència civil són actes públics, polítics, no violents, conscients, considerats il·legals, realitzats amb la intenció de frustrar lleis, programes o decisions de governs que es consideren injustes o il·legítimes. Penseu-ne exemples i feu-ne una llista de casos al llarg de la història en què la desobediència civil ha estat constructiva.

Reflexioneu al voltant del sentiment de pertinença al grup.

- Penseu en diferents situacions en què creieu que us heu deixat endur per la pressió del grup. Per què creieu que heu arribat a cedir per fer el que dicta la majoria? Quins sentiments es desperten quan s'està en minoria o es porta la contrària a la majoria?

- Al film es plantegen diverses situacions en què es posa de manifest la importància de pertànyer a un grup per part dels alumnes de l'institut, sobretot en el cas concret d'en Tim. Reflexioneu al voltant d'aquest personatge i de la seva evolució al llarg de la pel·lícula.

² *Cahiers du cinéma*, desembre 2008. Crítica per Andrés Rubín de Celis.

Reflexioneu al voltant de l'ús i l'ètica dels experiments.

- Dueu a terme un debat al voltant dels límits que ha de mantenir la comunitat científica a l'hora de dur a terme les seves investigacions. Dividiu la classe en dos grups, uns a favor i els altres en contra, i anoteu els arguments per a cada cas. Què ha estat més fàcil de defensar? Quines conclusions n'heu extret?

Reflexioneu al voltant del totalitarisme.

- Creieu que un règim totalitari seria possible avui a Espanya, tot i viure en democràcia? Esteu d'acord amb les idees que es desprenen de la pel·lícula?
 - Quines conseqüències, pel que fa als drets dels individus, té un sistema totalitari?
 - Feu una recerca de notícies de diaris sobre països on actualment hi hagi governs totalitaris.

Proposta d'activitats

- Lectura de la novel·la de Morton Rhue i contrast entre la manera com llibre i pel·lícula introdueixen i aborden les diferents temàtiques.

Conceptes

- **Autocràcia:** Sistema polític en què el poder del governant és considerat derivat d'ell mateix i no reconeix, per tant, cap altre límit a la seva actuació.

- **Totalitarisme:** sistema polític que reuneix en mans d'un grup o partit els poders de l'estat, no permet l'actuació d'altres partits, imposa la seva ideologia en tots els ordres de la vida del país i negligeix els drets humans en profit de la raó de l'estat.

- **Feixisme:** ideologia política l'objectiu de la qual és la instauració d'un règim autoritari, de base corporativista, imperialista, racista, etc. Actitud autoritària, arbitrària, violenta, etc., amb què hom s'imposa a una persona o a un grup.

- **Nazisme:** nom amb què habitualment és conegut el nacionalsocialisme.

- **Nacionalsocialisme:** conjunt de doctrines del Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (NSDAP) (Partit Obrer Nacionalsocialista Alemany), el qual, dirigit per Adolf Hitler, dominà Alemanya del 1933 al 1945.

Films relacionats

- **Das Experiment (El experimento)**
 Oliver Hirschbiegel, Alemanya, 2001. 120'
 - **Una clase dividida**
 Williams Peters, EUA, 1985, 55'
 - **The Reader (El lector)**
 Stephen Daldry, EUA, 2008. 123'

Enllaços

Web oficial de la pel·lícula

<http://www.welle.info/>

Experiment de milgram

www.stanleymilgram.com

Bibliografia relacionada:

- Stanley Milgram. *Obedience to Authority: An Experimental View*. New York: HarperCollins, 2004.
 - Blass, T. (Ed.). *Obedience to authority: Current perspectives on the Milgram paradigm*. Lawrence Erlbaum Associates, 2000.

Experiment de stanford prison

<http://www.prisonexp.org/>

Film relacionat: *Das Experiment*

Sinopsi

Creieu que és possible la implantació d'un nou govern totalitari a Alemanya? És a partir d'aquesta pregunta com comença l'experiment d'un professor de secundària d'un institut d'Alemanya. Des d'aleshores, s'imposaran la disciplina i els uniformes i es reforçarà el sentiment de pertinença a un grup. Però, a poc a poc, el que havia començat com un experiment es va convertint en un moviment real anomenat La Ola. Una adaptació cinematogràfica d'un llibre basat en un fet real, que no deixa indiferent a ningú i fa reflexionar sobre el poder, la identificació grupal, el totalitarisme i els moviments socials.

Fitxa tècnica

Títol original: *Die Welle*

Direcció: Dennis Gansel

Guió: Dennis Gansel i Peter Thorwarth (basat en una història de William Ron Jones, el llibre de Morton Rhue *The Wave* i el telefilm *The Wave*, de Jonny Dawkins i Ron Birnbach)

Fotografia: Torsten Breuer

Música: Heiko Maile

Producció: Alemanya, 2008

Durada: 101 min.

Versió: original en subtítols en castellà

Quins drets es treballen?

La **Convenció dels Drets dels Infants** és el primer tractat internacional que reconeix els drets i obligacions dels infants. Es consideren infants totes aquelles persones menors de 18 anys. La **Declaració universal dels drets dels infants**, aprovada l'any 1959 per l'Assemblea de les Nacions Unides, en recollia els drets bàsics. La **Convenció dels Drets dels Infants**, també aprovada per l'Assemblea de les Nacions Unides el 20 de novembre de 1989, n'ofereix una nova visió. Els considera com a persones que formen part d'una família i d'una comunitat amb drets i responsabilitats, adients a la seva edat. Els estats signants de la Convenció es comprometen a donar-la a conèixer dins el seu territori, a definir polítiques que defensin els interessos dels infants i a emprendre accions per fer-les complir. Periòdicament els estats han de presentar un informe davant un comitè d'experts en drets dels infants, a Ginebra, explicant les mesures que apliquen per fer respectar la Convenció. A finals del 2008 l'havien ratificat 193 països. Els 54 articles de la Convenció defineixen com a principis bàsics: el dret a una vida digna, el respecte a les opinions i punts de vista dels infants, la no-discriminació per raons de raça, religió, llengua o cultura i l'interès superior de l'infant.

La **Convenció dels Drets dels Infants** compleix 20 anys l'any 2009.

DRET A UNA EDUCACIÓ DE QUALITAT

L'educació ha de promoure una cultura de pau, de tolerància envers els altres i de respecte pel medi ambient.

DRET A PARTICIPAR EN LA VIDA SOCIAL, POLÍTICA I CULTURAL

Han de poder expressar les seves creences, culturals o religioses, respectant sempre les de les altres persones.

Els infants poden reunir-se i crear associacions sempre que no ofenguin o perjudiquin altres persones.

Fragments d'entrevistes

A Denis Gansel (director i guionista)

Després d'haver fet *Before the Fall*, ha tornat al subjecte del nazisme a Alemanya amb *La Ola*. És una coincidència o un hobby personal?

«Sempre he estat molt interessat en aquest tema! Qüestions com si el feixisme podria tornar a ocórrer, com funciona el sistema feixista, com la gent es pot deixar endur pel mal camí, sempre m'han fascinat. Imagino que té força a veure amb la meva història familiar. El meu avi va ser un oficial durant el Tercer Reich, un aspecte que el meu pare i els meus dos oncles sempre van tenir dificultats per acceptar. Com a persona jove sempre m'he preguntat com hauria actuat jo en aquella situació. A *Before the Fall* vaig plantejar: com era la situació aleshores? Com van aconseguir els nazis liderar la gent desencaminada? A *La Ola* la qüestió és: com ens deixaríem endur pel mal camí? Com podria funcionar el feixisme? Seria possible avui? Podria tornar a passar una cosa similar, en una escola alemanya normal, ara i avui?».

A Ron Jones (professor que va dur a terme l'experiment real)

Què penses del que va passar, mirant enrere? Estàs agraït per l'experiència?

«Bé, no ho tornaria a fer mai més. És quelcom que no faria mai, posar criatures en perill. Agraït? Vaig ensopegar amb una part de naturalesa humana de la nostra ment que pot ser útil. D'aquest efecte sí que n'estic agraït, així com del fet que se'n faci una pel·lícula i que la gent en parli i estudiï aquest tema. Ja sap, la cultura alemanya és única. Els alemanys sou els únics que conec que esteu realment preocupats per la violència. L'estudieu, perquè no voleu que es repeteixi. Tot i que en la meua cultura han passat coses, Hiroshima, Nagasaki, hem malbaratat el nostre sentiment de culpabilitat, no ens n'ocupem. Però, altra vegada, vosaltres esteu mirant *La Ola* intentant comprendre perquè podem arribar a deixar de banda la nostra llibertat pel simple pensament de ser millors que la resta. Aquesta és una lliçó que tots hauríem de mirar, escoltar i parlar-ne».

Quan et vas adonar que havies anat massa lluny?

«El moment exacte en què vaig saber que havia anat massa lluny va ser quan en Robert em va seguir fins a la sala del professorat. No m'ho esperava, i allà estava ell, a la sala del professorat; i un altre professor, en Bonnie, cap del departament de llengua anglesa, de perfil molt similar al del professor que apareix a la pel·lícula, ulleres baixades al nas, va mirar en Robert i li va dir, "Robert, tu no hi tens res a fer aquí, aquesta és una sala només per al professorat". I en Robert va mirar en Bonni i va dir: "No sóc un estudiant, sóc un guardaespalles". I llavors vaig saber que en Robert havia traspassat la línia invisible, allò que era una simulació s'havia convertit en quelcom real. I em vaig adonar que jo havia creuat aquella mateixa línia. Ja no només estava ensenyant allò que s'anomena feixisme. M'estava agrasant sentir-me líder, i això era aterridor».

La crítica ha dit

Cahiers du cinéma, Andrés Rubín de Celis

«[...] Denis Gansel [...] junto al guionista Peter Thorwart, trata, a pesar de su comercial esencia de película hecha por y para jóvenes, de mantener una notable dimensión sociopolítica en tanto que reflexiona sobre conceptos como los de poder, identificación grupal o comportamiento totalitario. [...]»

Fotogramas, Mirito Torreiro

«[...] funciona como una implacable parábola sobre las raíces de la autoridad mal entendida... y sobre todo para el consumo de esos mismos adolescentes que son sus protagonistas».

Filmografia Denis Gansel

Curtmetratges

The Wrong Trip (1995); *Living Dead* (1996); *Im Auftrag des Herren* (1998)

Llargmetratges

Das Phantom (The Phantom, 1999); *Mädchen Mädchen* (Girls on Top, 2001); *Napola - Elite für den Führer* (Before the Fall, 2004); *Die Walle* (The Walve, 2007).